

ՄԻԶԱԶԳՎՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՆՆԱ ՓԱԽՆՅԱՆ

*ՀՊՏՀ որակի ապահովման բաժնի գլխավոր մասնագետ,
միջազգային տնտեսական հարաբերությունների
անբիռնի ասիստենտ, տնտեսագիտության թեկնածու*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

«ՈՉ ԿՈՆՖԼԻԿՏԱՅԻՆ

ԱՂԱՄԱՆԴՆԵՐԻ»¹

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՇՈՒԿԱՅՈՒՄ

Վերջին շրջանում ադամանդի համաշխարհային շուկայում տեղի են ունենում էական փոփոխություններ, որոնց բնույթը պայմանավորված է համընդհանրացմամբ, ահաբեկչության և ստվերային տնտեսության դեմ պայքարին ուղղված երկրների համատեղ գործողություններով, ինչպես նաև մի շարք աֆրիկյան երկրներում (Անգոլա, Լիբերիա, Սիերա Լեոնե, Հարավային Աֆրիկա) ադամանդի բիզնեսում ազգային շահերի գիտակցման ուժեղացմամբ: Վերոհիշյալ գործոնները ձևավորում են ադամանդի համաշխարհային շուկայի նոր կառուցվածք:

Ծագելով Անգոլայում դեռևս 1998 թ.՝ «կոնֆլիկտային ադամանդների» խնդիրը անգուլականից արագ վերաճեց համաաֆրիկյանի, ապա ստացավ համաշխարհային բնույթ: Ներկայումս «կոնֆլիկտային ադամանդներ» եզրույթն օգտագործվում է՝ բնութագրելու անմշակ ավաստների ցանկացած խմբաքանակ, որի իրացումից ստացված հասույթը ծառայում է զինված հակամարտությունների ֆինանսավորմանը: Թեև ադամանդի համաշխարհային

¹ ՄԱԿ-ի տերմինաբանության համաձայն՝ «կոնֆլիկտային» է համարվում ադամանդների այնպիսի ապօրինի վաճառքը, որից ստացված հասույթն ուղղվում է ահաբեկչական շարժումների և զինված հակամարտությունների ֆինանսավորմանը: 1990-ականների վերջերին տարածում ստացած այդօրինակ երևույթների դեմ պայքարելու համար ադամանդի հարավաֆրիկյան արտադրողների պահանջով և ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի նախաձեռնությամբ ստեղծված «Քիմբերլեյ գործընթացի հավաստագրման ծրագիր» համակարգը սահմանում է չմշակված ադամանդի արտադրությանն ու առևտրի վերահսկողությանն ուղղված կոշտ պահանջներ, որոնց պահպանման դեպքում միայն անդամ երկրներին թույլատրվում է հավաստել իրենց տարածքում արտադրվող և արտահանվող ավաստների «ոչ կոնֆլիկտային» (այսինքն՝ օրինական) լինելը՝ այդպիսով կանխարգելելով «կոնֆլիկտային» ադամանդների մուտքն օրինական առևտուր:

արդյունահանման մեջ «կոնֆլիկտային ադամանդների» տեսակարար կշիռն ընդամենը 3-5%² է, դրանց առևտրի դադարեցման խնդիրը վայելում է միջազգային մի շարք հեղինակավոր կառույցների ուշադրությունը:

2002 թ. նոյեմբերին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի աջակցությամբ³ ստեղծվեց չմշակված ադամանդների հավաստագրման միջազգային համակարգ, որը ստացավ «Քիմբերլեյ գործընթացի հավաստագրման ծրագիր» (ՔԳՀԾ) պաշտոնական անվանումը: 2003 թվականից ուժի մեջ մտած Քիմբերլեյ գործընթացը (ՔԳ) կոչված է «կոնֆլիկտային ադամանդների» ապօրինի շրջանառության կանխարգելմանը:

2013 թվականի հուլիսի 1-ի դրությամբ Քիմբերլեյ գործընթացի մասնակից 54 կողմերը⁴ ներկայացնում են 81 երկիր (Եվրոմիությունն իր անդամակից 28 երկրներով⁵ Քիմբերլեյ գործընթացում հանդես է գալիս որպես մեկ մասնակից), որոնց բաժին է ընկնում ավաստի համաշխարհային արտադրության գրեթե 99,8%-ը⁶: Վերջիններս պարտավորվել են օրինական կերպով առևտուր անել միայն համակարգի մյուս անդամների հետ, ընդ որում, ադամանդի հումքի միջազգային մատակարարումների բոլոր փուլերը (արտահանում, ներմուծում, փոխադրում) պետք է ուղեկցվեն Քիմբերլեյ գործընթացի հավաստագրերով (ՔԳՀ), որոնք երաշխավորում են դրանց «ոչ կոնֆլիկտայնությունը»:

ԱՊՀ անդամ երկրներից Քիմբերլեյ գործընթացում ներգրավված են Հայաստանը, Բելառուսը, Ռուսաստանը, Ուկրաինան և Ղազախստանը, իսկ ՀՀ սահմանակից երկրներից՝ միայն Թուրքիան:

Քիմբերլեյ գործընթացի շնորհիվ կարճ ժամանակահատվածում սահմանափակվեց կոնֆլիկտային ադամանդների հոսքը համաշխարհային շուկա: Ոլորտի փորձագետների գնահատմամբ ներկայումս կոնֆլիկտային ադամանդների մասնաբաժինը միջազգային առևտրում 1% է՝ 1990-ականների 15%-ի փոխարեն⁷: Ծրագրի մեկնարկի առաջին իսկ տարիներին (2003-2006 թթ.) միայն Եվրոպական միության մաքսային ծառայությունների կողմից առգրավվել է ավելի քան 12000 կարատ ավաստ՝ 1,5 մլն ԱՄՆ դոլար արժեքով⁸:

² Տե՛ս **Улин Д.**, Современные тенденции на мировом рынке алмазов: Т5/10: Международное экономическое сотрудничество в глобальном мире /под ред. Н.Н. Левенцева/. М.: МГИМО – Университет, 2007, էջ 41:

³ Տե՛ս **United Nations General Assembly Resolution 56/263**. The role of diamonds in fuelling conflict: breaking the link between the illicit transaction of rough diamonds and armed conflicts as a contribution to prevention and settlement of conflicts (A/RES/56/263), 13 March 2002:

⁴ 2013 թ. հուլիսի դրությամբ ՔԳՀԾ համակարգը համախմբում է 54 մասնակցի՝ *ԱՄՆ, Անգոլա, Ավստրալիա, Բանգլադեշ, Բելառուս, Բոթսվանա, Բրազիլիա, Գայանա, Գանա, Գվինեա, ԵՄ, Զիմբաբվե, Թաիլանդ, Թուրքիա, Ինդոնեզիա, Իսրայել, Լատու, Լեսոթո, Լիբանան, Լիբերիա, Խորվաթիա, Կամբոջա, Կամերուն, Կանադա, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն, Կոնգո, Կոնգոյի Ժողովրդավարական Հանրապետություն, Կոտ դ'Իվուար, Հայաստան, Հարավային Աֆրիկա, Հարավային Կորեա, Հնդկաստան, Ղազախստան, Ճապոնիա, Մալայզիա, Մավրիկիոս, Մեքսիկա, Միացյալ Արաբական Էմիրություններ, Նամիբիա, Նոր Զելանդիա, Նորվեգիա, Շվեյցարիա, Շրի Լանկա, Չինաստան, Պանամա, Ռուսաստանի Ղաշնություն, Սիերա Լեոնե, Սինգապուր, Սվազիլենդ, Վենեսուելա, Վիետնամ, Տանզանիա, Տոգո, Ուկրաինա:*

⁵ 2013 թվականի հուլիսի 1-ից Եվրոմիության շարքերն է համալրել Խորվաթիան՝ դառնալով 28-րդ անդամ երկիրը:

⁶ Տե՛ս <http://www.kimberleyprocess.com/en/about>

⁷ Տե՛ս **Ա. Փախյան**, *Արտաքին առևտրի ազատականացումը Հայաստանի Հանրապետությունում*: «Ազրոգիտություն», թիվ 9-10 (625-626), 2010, էջ 373-378, <http://asrc.am/uploads/media/s-20.pdf>:

⁸ Տե՛ս The Kimberley Process Certification Scheme, Third Year Review, October, 2006, էջ 22:

Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը խրախուսում է⁹ Քիմբերլեյ գործընթացի իրականացումը, թեև վերջինս խոչընդոտում է անմշակ ադամանդների առևտրին համակարգի մասնակից չհանդիսացող ԱՀԿ անդամ երկրներում: Քիմբերլեյ գործընթացի շրջանակներում կիրառվող սկզբունքները ԱՀԿ-ի կողմից որակվել են որպես համընդհանուր հասարակական շահերից բխող «միջազգային ստանդարտներ»¹⁰:

Քիմբերլեյ գործընթացի հավաստագրման ծրագրին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 2002 թ. դեկտեմբերի 19-ին՝ ՀՀ Կառավարության N 2081-Ն որոշմամբ¹¹: Սկսած 2003-ի հունվարի 1-ից՝ ՀՀ-ում ավմաստի հումքի առք ու վաճառքն իրականացվում է միայն Քիմբերլեյ գործընթացի անդամ երկրների հետ, ընդ որում, ՀՀ ներմուծվող կամ ՀՀ-ից արտահանվող «Արտաքին տնտեսական գործունեության ապրանքային անվանացանկ» (ԱՏԳ ԱԱ) դասակարգչի 710210000 («չմշակված, չտեսակավորված ավմաստներ»), 710221000 («արդյունաբերական՝ չմշակված կամ պարզապես սղոցված, ձեղքված կամ կոպիտ մշակման ենթարկված ավմաստներ») և 710231000 («ոչ արդյունաբերական՝ չմշակված կամ պարզապես սղոցված, ձեղքված կամ կոպիտ մշակման ենթարկված ավմաստներ»)՝¹² ծածկագրերին դասվող ավմաստի հումքի ցանկացած բեռ ուղեկցվում է արտահանող երկրի իրավասու մարմնի կողմից տրամադրված Քիմբերլեյ հավաստագրով, որի բացակայության դեպքում չի թույլատրվում իրականացնել վերոհիշյալ ծածկագրերով ՀՀ ներմուծվող կամ ՀՀ-ից արտահանվող ավմաստների մաքսային ձևակերպումները¹³: Իսկ ներմուծված ավմաստների՝ մաքսային սահմանով բացթողումն իրականացվում է միայն լիազորված մարմնի կողմից հավաստագրի կտրոնի հեռացման և հավաստագրի վրա «ներմուծումը հաշվառված է» դրոշմակնիքը դրված լինելու դեպքում¹⁴: «Ներմուծումը հաշվառված է» դրոշմակնիքի առկայությունն այդ դեպքում հավաստում է լիազոր մարմնի կողմից հավաստագրի կտրոնի հեռացման փաստը: Սա նշանակում է՝ անմշակ ադամանդի ցանկացած արտահանում և ներմուծում, ՔԳՀԾ պահանջներին չհամապատասխանելու դեպքում, կղիտարկվի որպես մաքսանենգ ապրանքների առաքում, որի նկատմամբ կարող են կիրառվել պատժամիջոցներ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի (հոդված 215) և ՀՀ մաքսային օրենսգրքի (հոդվածներ 183, 198, 200-203) համապատասխան դրույթների համաձայն:

Տնտեսության և, մասնավորապես՝ արտաքին առևտրի ազատականացման գործընթացներում ներգրավվելու առաջին իսկ տարիներից ՀՀ արտաքին առևտրի կառուցվածքում «թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, թան-

⁹ Տե՛ս World Trade Organization, Kimberley Process Certification Scheme for Rough Diamonds, Decision of 15 December 2006, WT/L/676:

¹⁰ Տե՛ս Kimberley Process: Workshop on WTO Conformity, Chairman's Non-Paper, Revised version, 14 March 2002, էջ 11:

¹¹ Տե՛ս ՀՀ Կառավարության 2002 թվականի դեկտեմբերի 19-ի N 2081-Ն որոշումը «Քիմբերլեյ գործընթացին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության միանալու մասին»:

¹² Տե՛ս ՀՀ Կառավարության 2009 թվականի դեկտեմբերի 24-ի N 1489-Ն որոշումը «Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության 2003 թվականի ապրիլի 23-ի N 505-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին»:

¹³ Տե՛ս ՀՀ Կառավարության 2003 թվականի ապրիլի 23-ի N 505-Ն որոշումը «Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության 2002 թվականի դեկտեմբերի 19-ի N 2081-Ն որոշման կիրարկումն ապահովող միջոցառումների մասին»:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ Կառավարության 2005 թվականի փետրվարի 10-ի N 212-Ն որոշումը «Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության 2003 թվականի ապրիլի 23-ի N 505-Ն որոշման մեջ լրացումներ կատարելու մասին»:

կարծեք մետաղներ և դրանցից իրեր» ապրանքախումբն ունեցել է ամենամեծ բաժինը: Ընդ որում, նախքան համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամը, երկրի արտաքին առևտրի կառուցվածքում ապրանքախումբն ամենափոքր մասնակցությունն ունեցել է 1998 թ., երբ վերջինիս բաժին է ընկել երկրի ներմուծման 5%-ը (45,5 մլն ԱՄՆ դոլար), արտահանման 24%-ը (53,1 մլն ԱՄՆ դոլար) և ամբողջ ապրանքաշրջանառության գրեթե 8,8%-ը¹⁵: Միևնույն ժամանակ, ոլորտի լավագույն և դեռևս անգերազանցելի ցուցանիշն արձանագրվել է 2003-ին, երբ ադամանդագործության և ոսկերչության արտադրանքն ապահովել է ՀՀ արտահանման 51,2%-ը (350,7 մլն ԱՄՆ դոլար), ներմուծման 26%-ը (333,1 մլն ԱՄՆ դոլար) և երկրի ողջ ապրանքաշրջանառության 34.8%-ը¹⁶: Եթե մինչ այդ ապրանքախմբի արտահանման ծավալներն, անկախ դրանց տատանողական բնույթից, կայուն կերպով գերազանցում էին ներմուծումը, ապա 2004 թվականից հետո դրսևորվեց հակառակ միտումը. Հայաստանը թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարերի ու մետաղների զուտ արտահանողից վերածվեց զուտ ներմուծողի: Իրադրությունը սրվեց 2008-2010 թթ. ճգնաժամի ընթացքում: Մասնավորապես, 2009 թ. ապրանքախմբին բաժին է ընկել ՀՀ ներմուծման 3,2%-ը և արտահանման 14,8%-ը, իսկ 2010 թ., համապատասխանաբար՝ ներմուծման 4,2%-ը և արտահանման 12,9%-ը¹⁷: Ընդ որում, բացարձակ արժեքով ներմուծումը գերազանցել է արտահանումը, ինչը վկայում է ապրանքախմբի արտահանման գծով ՀՀ մրցակցային դիրքերի թուլացման մասին: Եվ սա այն դեպքում, երբ ոլորտի զարգացման համար Հայաստանում ստեղծվել են լավագույն պայմաններ: Որպես տնտեսության գերակա ճյուղ՝ ադամանդագործության և ոսկերչության բնագավառում սահմանվել են մի շարք արտոնություններ՝ հումքի ներմուծում առանց մաքսատուրքերի, մաքսատուրքերի կիրառմամբ պատրաստի զարդերի ներմուծման սահմանափակում, թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարերի, ինչպես նաև թանկարժեք մետաղներից պատրաստված ոսկերչական նշանակության կիսաֆաբրիկատների իրացման ազատում ԱԱՀ-ից, թղինգային (պատվիրատուից ներմուծված հումքը վերամշակող և վերաարտահանող) ընկերությունների ազատում շահութահարկից, ոսկու առևտրով զբաղվողներին լիցենզավորումից ազատում և այլն: Ընդ որում, այն դեպքում, երբ հայկական կողմը վերամշակում է պատվիրատուի սեփականությունը հանդիսացող ադամանդները, արտադրանքի թողարկման վիճակագրությունում արտացոլվում է միայն ավելացված արժեքը:

Կառավարության հակաճգնաժամային միջոցառումների շրջանակներում ՀՀ հարկային վարչարարության ռազմավարության 2008-2011 թթ. ծրագրով ոսկերչության և ադամանդագործության բնագավառում վերացվել է նաև շահութահարկի գծով շրջանառության 1%-ի կանխավճարի պարտադիր մուծ-

¹⁵ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2000 թվականին (Ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման)», վիճակագրական ժողովածու, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2001, էջ 26, 30:

¹⁶ Համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2003 թվականին (Ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման)», վիճակագրական ժողովածու, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2004, էջ 28, 32:

¹⁷ Համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2011 թվականին (Ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման)», ՀՀ ԱՎԾ, Եր., 2012, էջ 38:

ման դրույթը՝ գործարարների համար լրացուցիչ ազատ ֆինանսական ռեսուրսներ ստեղծելու ակնկալիքով¹⁸:

Ակնագործության և ոսկերչության ոլորտը մշտապես եղել է ՀՀ արտաքին առևտրի հիմնախնդիրներն ուսումնասիրող տնտեսագետների ուշադրության կենտրոնում, ովքեր տարբեր մեկնաբանություններ են անում վերջին տարիների ընթացքում դրսևորված միտումների վերաբերյալ: Նույնիսկ արժութային փոխարժեքների և պետական քաղաքականության բարենպաստ ռեժիմների առկայության դեպքում ոլորտում 2003 թվականից հետո սկսված անկումը որոշ մասնագետներ¹⁹ պայմանավորում են ճյուղին տրված չափազանց լայն արտոնություններով: Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ «եկամուտների չափազանց ցածր մակարդակ ունեցող Հայաստանում անհմաստ է ռազմավարական հայտարարել այնպիսի մի ոլորտ, որի արտադրանքը բավարարում է բնակչության երկրորդային պահանջունքները»²⁰:

Ներկայացված դիրքորոշումներում անտեսվում են համաշխարհային միտումների հնարավոր ազդեցությունները՝ բնագավառի անկման պատճառները բացառապես վերագրելով ներտնտեսական գործոններին: Մինչդեռ Հայաստանը, որպես համաշխարհային տնտեսության տարր, չի կարող խուսափել արտաքին ազդակների ներգործությունից: Համաշխարհային տնտեսությունում երկրի չափազանց փոքր կշիռը սահմանափակում է համընդհանուր զարգացումների վրա ներազդելու վերջինիս հնարավորությունները, սակայն ոչ մի դեպքում չի ապահովագրում այդ զարգացումների «գոհը» դառնալու վտանգից: Վերը նշվածն ընդգծում է վերջին տարիներին Հայաստանի ադամանդագործության և ոսկերչության ոլորտում տեղ գտած փոփոխությունները համաշխարհային զարգացումների համատեքստում դիտարկելու անհրաժեշտությունը:

2005 թվականի սկզբից նավթի աճող գներն ու դոլարի դիրքերի շարունակական թուլացումը խթան հանդիսացան համաշխարհային շուկայում ոսկու սպառման ծավալների ավելացման համար. 2005 թ. առաջին կեսին ոսկու համաշխարհային սպառման ծավալային՝ տոննաներով արտահայտված աճը կազմեց 21%, իսկ դոլարով արտահայտված արժեքային աճը՝ 29%, որն ուղեկցվեց ոսկու գների կտրուկ բարձրացմամբ: Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ նույնիսկ ամենաթույլ տնտեսական ցնցումներն ու ձգնաժամերն անպայմանորեն հանգեցնում են ոսկու գների աճին: Ոսկու գների աճի տեմպերը նոր թափ ստացան հաջորդող տարիներին. 2006-2007 թթ. համաշխարհային գինը գերազանցեց 2003 թ. մակարդակի (356,86 ԱՄՆ դոլար 1 տրոյական ունցիայի դիմաց՝ 2003 թ. հունվարի դրությամբ) կրկնապատիկը, 2010-ին (1 տրոյական ունցիայի դիմաց 1148,69 ԱՄՆ դոլար) ոսկու համաշխարհային գինը գերազանցեց 2003 թ. եռապատիկը, իսկ արդեն 2012-ին՝ նույնիսկ քառապատիկը: 2012 թ. ոսկու համաշխարհային գինն արձանագրեց 1 տրոյական ունցիայի դիմաց 1668,7 ԱՄՆ դոլար մակար-

¹⁸ Ամփոփ հաշվետվություն ՀՀ Կառավարության հակաձգնաժամային միջոցառումների իրականացման մասին, Տնտեսական բարեփոխումների վերլուծական - տեղեկատվական կենտրոն, Եր., «Ֆենոմեն», 2009, էջ 11-12:

¹⁹ Տե՛ս Վ. Հարությունյան, Ա. Թամազյան, Ն. Հայրապետյան, Արտահանման աճի և տնտեսության մասնագիտացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2009, էջ 115-116:

²⁰ Տե՛ս Գ. Հարությունյան, Համեմատական առավելության սկզբունքը և ՀՀ արտահանման կառուցվածքի բարելավման հնարավորությունները, թեկնածուական ատենախոսություն, Եր., 2008, էջ 76:

դակը²¹: Ենթադրվում էր, որ արդյունահանման համաշխարհային ծավալների տարեցտարի կրճատման պայմաններում ոսկու համաշխարհային գների շարունակական աճը բարենպաստ պետք է լիներ հումքային պաշարներով ապահովված (Սոտքի, Մեղրաձորի հանքավայրեր), ոսկերչության և ադամանդագործության բնագավառում մասնագիտացած մի երկրի համար, որի արտահանման մեկ երկրորդն ապահովում է ոլորտի արտադրանքը: Փոխարենը, Հայաստանում թանկարժեք քարերի և մետաղների արտահանման ծավալների փոփոխություններն ուղեկցվեցին գլխավորապես անկման միտումների ուժեղացմամբ:

Տարբեր տարիներին ապրանքախմբի արտահանման բաղադրիչների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ երկիրն իրականում մասնագիտացած է ոսկերչական իրերի արտադրության համեմատությամբ նվազ ավելացված արժեք ստեղծող ադամանդի վերամշակման գործընթացում (մինչև 2003 թ. ադամանդե քարն ապահովել է «թանկարժեք» ապրանքախմբի թե՛ արտահանման և թե՛ ներմուծման 80%-ից ավելին), որը թույլ է տալիս ոլորտի արտահանման ծավալների անկման պատճառները որոնել հենց ադամանդի առևտրի միջազգային միտումներում:

Վերջին տարիներին բնագավառում տեղ են գտել որոշակի փոփոխություններ. 2004-2006 թթ. ադամանդին բաժին է ընկել ոլորտի ողջ ապրանքաշրջանառության մոտ 75%-ը, իսկ 2007-2012 թթ., չնայած ադամանդի ներմուծման ծավալների գերազանցմանը, դրա մասնաբաժինն ապրանքախմբի ներմուծման մեջ որոշակիորեն կրճատվել է (2007 թ.՝ 55%, 2008 թ.՝ 47,5%, 2009 թ.՝ 61%, 2010 թ.՝ 59,2%, 2011 թ.՝ 59%, 2012 թ.՝ 54,2%)²², այնինչ համեմատաբար փոքր արտահանման ծավալ (արժեքային արտահայտությամբ) ապահովող ադամանդը շարունակում է գերակշռել ոլորտի ողջ արտահանման կառուցվածքում, ինչը ևս վառ վկայությունն է ադամանդագործության և ոսկերչության ասպարեզում ՀՀ առևտրային պայմանների վատթարացման: 2008 թ. ադամանդե քարն ապահովել է «թանկարժեք» ապրանքախմբի արտահանման 83,2%-ը (2009 թ.՝ 57,1%, 2010 թ.՝ 67,8%, 2011 թ.՝ 58%, իսկ 2012 թ.՝ 45,9%), ներմուծման 47,5%-ը, և սա այն դեպքում, երբ ներմուծումը զգալի չափով գերազանցել է արտահանումը:

Հարկ է նկատել, որ 2008-2009 թթ. համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամը Հայաստանին լավ հնարավորություն է ընձեռել վերականգնելու երբեմնի մրցակցային դիրքերը ադամանդագործության և ոսկերչության բնագավառում: 2009 թ., նախորդ տարվա համեմատությամբ, զգալիորեն կրճատվել է խզումը ոլորտի արտադրանքի արտահանման և ներմուծման ցուցանիշների միջև: Այսպես՝ եթե 2008 թ. ներմուծումը 131,6 մլն ԱՄՆ դոլարով (1,8 անգամ) գերազանցում էր արտահանումը, ապա 2009 թ. այդ տարբերությունը կրճատվեց մինչև 5,7 մլն ԱՄՆ դոլարի՝²³ շնորհիվ ներմուծման ծավալների առավել կտրուկ անկման: Վերջինս բարենպաստ մեկնարկային հնարավորություններ է ստեղծել ոլորտի հետագա զարգացման և արտահանման ընդլայնման համար: Առավել ևս, եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ 2010 թվականին, 2003-ի համեմատությամբ, նույնիսկ ադամանդի

²¹ St'e Динамика мировых цен на золото (London Fix PM), USD/унцию (www.ereport.ru - Мировая экономика и мировой рынок):

²² Հաշվարկվել է համաձայն ՀՀ ԱԿԾ պաշտոնական տվյալների (<http://armstat.am>):

²³ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2009 թվականին ըստ ԱՏԳ ԱԱ 8-նիշ դասակարգման», ՀՀ ԱԿԾ, Եր., 2010, էջ 135:

արտադրության, արտահանման և ներմուծման բացարձակ ցուցանիշներով անկման պայմաններում ՀՀ-ում նկատվել է ադամանդի արտահանման հսկայական աճ²⁴:

2011 թ. ադամանդագործության և ոսկերչության արտադրանքն ապահովել է ՀՀ արտահանման 14,7%-ը (196,44 մլն ԱՄՆ դոլար), ներմուծման 5,2%-ը (կամ 214,87 մլն ԱՄՆ դոլար) և երկրի ողջ ապրանքաշրջանառության 7,5%-ը²⁵: 2012 թ. «թանկարժեք» ապրանքախմբի արտահանման և ներմուծման ցուցանիշները թեև նախորդ տարվա համեմատությամբ կրճատվել են, այնուհանդերձ, պահպանվել է դրանց միջև բացասական տարբերության կրճատման դրական միտումը: Այսպես՝ 2012 թ. «թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ և դրանցից իրեր» ապրանքախմբի արտահանումը կազմել է 173 մլն ԱՄՆ դոլար. վերջինս ներմուծման ցուցանիշը (179,1 մլն ԱՄՆ դոլար) զիջել է ընդամենը 6,1 մլն ԱՄՆ դոլարով²⁶:

Ճգնաժամի ազդեցությունն ադամանդի շուկայում զգալի դարձավ 2008 թ. սեպտեմբերին, երբ հումքի վերավաճառքը համաշխարհային շուկայում դադարեց եկամտաբեր լինելուց: Ճգնաժամի առաջին փուլը նոր թափ հաղորդեց ադամանդի համաշխարհային գների աճին: Միայն Բելգիայում (որը ՀՀ խոշորագույն գործընկերն է ադամանդի վերամշակման բնագավառում) 2008 թ., 2007 թ. համեմատությամբ, ադամանդի գների աճը կազմել է 16,6%²⁷: Նշենք նաև, որ մինչ այդ՝ 2000-2006 թթ. ընթացքում, ադամանդի համաշխարհային գներն աճել էին 30%-ով: Ճգնաժամի խորացմամբ կրճատվեցին ադամանդի իրացման, ապա նաև արտադրության ծավալները: 2008-2009 թթ. ադամանդի գների անկումը զսպում էին ավմաստ արդյունահանող աշխարհի առաջատար երկրները (Ռուսաստան, Բոթսվանա, Կանադա, Անգոլա) վաճառքի սահմանափակման քաղաքականությամբ: Մինչ ադամանդագործության «հսկաները» զգում էին Ճգնաժամի հետևանքները (արտադրության կրճատում՝ պայմանավորված բարձր գներով և իրացման փոքր ծավալներով), Արևելքում, մասնավորապես՝ Հնդկաստանում և Չինաստանում ոչ միայն չէր կրճատվել, այլև նույնիսկ ավելացել էր զարդեղենի իրացումը:

Հայաստանի պարագայում իրատեսական չէ ադամանդագործության և ոսկերչության անկումը պայմանավորել սոսկ համաշխարհային Ճգնաժամի ազդեցությամբ, քանզի այստեղ ոլորտի լճացումը սկսվել էր Ճգնաժամից ավելի վաղ:

Ներկայումս Հայաստանը Քիմբերլեյ գործընթացի մասնակից երկրների հետ է իրականացնում ոչ միայն անմշակ ադամանդի, այլ նաև ոսկերչական արտադրանքի արտաքին առևտրի գերակշիռ մասը: 2011 թ. ԲԳՀԾ անդամ երկրներին է բաժին ընկել թանկարժեք քարերի և մետաղների ՀՀ արտա-

²⁴ Տե՛ս Ա. Փախյան, Արտաքին առևտրի ազատականացման տնտեսական հետևանքները Հայաստանի Հանրապետությունում, Ը.00.06-«Համաշխարհային տնտեսագիտություն» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն, ՀՀ ԿԳՆ, ՀՊՏՀ, Եր., 2012, էջ 105-110:

²⁵ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2011 թվականին (ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման», վիճակագրական ժողովածու, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2012, էջ 33, 35, 38:

²⁶ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2012 թվականի հունվար-դեկտեմբերին» տեղեկատվական ամսական զեկույց, ՀՀ ԱՎԾ, 2013, էջ 120:

²⁷ Տե՛ս Обзор мирового рынка алмазов и бриллиантов, Рейтинговое агентство ТОП-ЭКСПЕРТ-http://expert-rating.ru/marketing_research/index.php?productID=850

հանման 97,7%-ը (191,9 մլն ԱՄՆ դոլար) և ներմուծման 98,9%-ը (212,6 մլն ԱՄՆ դոլար)²⁸: 2012 թ. ՔԳՀԾ անդամ երկրներ է ուղղվել ՀՀ-ից թանկարժեք քարերի և մետաղների արտահանման 95,9%-ը (165,8 մլն ԱՄՆ դոլար), միաժամանակ, նշված երկրներին է բաժին ընկել ներմուծման 99,9%-ը (178,6 մլն ԱՄՆ դոլար)²⁹:

Թեև Քիմբերլեյ գործընթացին միանալուց ի վեր գրեթե կրկնապատկվել է Հայաստանի հետ թանկարժեք քարերի (ինչպես նաև թանկարժեք մետաղների և դրանցից պատրաստված իրերի) առևտուր անող երկրների ցանկը, մեր երկրի համար գործընթացն արդյունավետ չի կարելի գնահատել՝ մասնավորապես արտահանման ծավալների վրա ունեցած ներգործության տեսանկյունից: Առավել ևս, որ Քիմբերլեյ գործընթացի մեկնարկին հաջորդող տարվանից սկսվեց մինչ այդ ՀՀ-ում արտահանման ուղղվածություն ունեցող ամենախոշոր ապրանքախմբի շրջանառության ծավալների կայուն անկումը:

Որպես ադամանդի վերամշակման մեջ մասնագիտացած երկիր՝ Հայաստանը չափազանց փոքր մասնաբաժին ունի ՔԳ շրջանակներում իրականացվող անմշակ ադամանդի համաշխարհային առևտրում: «Ոչ կոնֆլիկտային» ադամանդների համաշխարհային ներմուծման մեջ Հայաստանն ամենամեծ մասնակցությունն ունեցել է 2005 թվականին՝ 0,57% (աղյուսակ 1), հաջորդող տարիներին նշված ցուցանիշը զգալիորեն նվազել է: «Ոչ կոնֆլիկտային» ադամանդների համաշխարհային արտահանման մեջ ՀՀ ամենամեծ մասնաբաժինը գրանցվել է 2011 թվականին՝ 0,08% (աղյուսակ 2):

Քիմբերլեյ գործընթացի շրջանակներում 2010-2011 թթ. արձանագրվել էր անմշակ ադամանդների՝ ՀՀ ներմուծման ծավալների զգալի աճ, ինչը կարևոր նախադրյալ է երկրում ադամանդի վերամշակման գործընթացների ակտիվացման համար: Ընդհանուր առմամբ, չմշակված ադամանդի համաշխարհային առևտրի հետձգնաժամային աշխուժացումը հատուկ է ՔԳՀԾ մասնակից գրեթե բոլոր երկրներին:

Սակայն հաջորդող ժամանակահատվածում 2010-2011 թթ. արձանագրված միտումները չպահպանվեցին՝ խաթարելով երկրում ադամանդի վերամշակման գործընթացի ակտիվացման հնարավորությունները: 2012 թ. ՀՀ-ում անմշակ ադամանդի ներկրումը ՔԳՀԾ մասնակից երկրներից, նախորդ տարվա համեմատությամբ, կրճատվեց 47,2%-ով, իսկ արտահանումն այդ երկրներ կրճատվեց շուրջ 77,8%-ով (աղյուսակ 1, 2):

²⁸ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2011 թվականին ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման», ՀՀ ԱԿԾ, Եր., 2012, էջ 198:

²⁹ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտուրը 2012 թվականին ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման», ՀՀ ԱԿԾ, Եր., 2013, էջ 281-282:

Անճաշակ ադամանդի համաշխարհային ներմուծումը
Քիմբերլեյ գործընթացի շրջանակներում³⁰

Երկիր	Տարի	Ներմուծում			
		ծավալը (հազար կարատ)	արժեքը (հազար ԱՄՆ դոլար)	միավոր կարատի միջին գինը (ԱՄՆ դոլար)	քԳՀ քանակը
Հայաստանի Հանրապետություն	2004	807,64	195158,02	241,64	412
	2005	670,09	214055,42	319,44	385
	2006	366,31	149697,22	408,66	283
	2007	255,01	92284,08	361,89	249
	2008	160,75	59628,63	370,94	175
	2009	101,86	41290,44	405,34	126
	2010	537,50	60322,52	112,23	177
	2011	334,67	80165,38	239,54	186
	2012	128,67	42292,76	328,68	156
ՔԳՀ նասնակից երկրներ	2004	499438,87	31887235,10	63,85	55158
	2005	501671,86	37609260,96	74,97	57818
	2006	479031,50	35635769,12	74,39	54775
	2007	478741,85	40072280,73	83,70	56418
	2008	405643,30	38788528,07	95,62	47987
	2009	317778,66	25027404,55	78,76	38979
	2010	413651,63	37571661,79	90,83	51683
	2011	384458,79	50889547,12	132,37	54107
	2012	406328,86	50922681,96	125,32	54964

³⁰ Աղբյուրը՝ **Kimberley Process Rough Diamond Statistics**
 Annual Global Summary: 2004 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, July 17, 2008, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2004/2004GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2005 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, July 17, 2008, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2005/2005GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2006 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, July 17, 2008, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2006/2006GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2007 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, July 24, 2008, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2007/2007GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2008 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, April 26, 2012, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2008/2008GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2009 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, April 9, 2012, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2009/2009GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2010 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, July 28, 2011, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2010/2010GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2011 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, July 24, 2012, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2011/2011GlobalSummary.pdf);
 Annual Global Summary: 2012 Production, Imports, Exports and KPC Counts, Summary Report, June 19, 2013, (https://kimberleyprocessstatistics.org/static/pdfs/public_statistics/2012/2012GlobalSummary.pdf).

Աղյուսակ 1-ում ներկայացված տվյալները ցույց են տալիս, որ դիտարկվող ողջ ժամանակահատվածում ՀՀ ներկրվող անմշակ ադամանդի միավոր կարատի միջին գներն ավելի բարձր են Քիմբերլեյ գործընթացի բոլոր մասնակից երկրների համար հաշվարկված ներկրման միջին գներից: Սա կարող է պայմանավորված լինել համեմատաբար խոշոր և թանկարժեք քարերի խմբաքանակների ներկրմամբ:

Աղյուսակ 2

Անմշակ ադամանդի համաշխարհային արտահանումը Քիմբերլեյ գործընթացի շրջանակներում³¹

Երկիր	Տարի	Արտահանում			
		ծավալը (հազար կարատ)	արժեքը (հազար ԱՄՆ դոլար)	միավոր կարատի միջին գինը (ԱՄՆ դոլար)	ՔԳՀ քանակը
Հայաստանի Հանրապետություն	2004	207,99	11129,70	53,51	51
	2005	203,45	16534,30	71,75	66
	2006	37,40	7033,29	188,05	46
	2007	19,86	3602,73	208,76	31
	2008	35,67	6851,01	192,07	36
	2009	12,39	3424,24	276,48	24
	2010	378,64	19867,90	52,47	37
	2011	263,68	41222,81	156,34	69
	2012	52,96	9167,56	173,11	59
ՔՀԾ մասնակից երկրներ	2004	495580,88	31887578,80	64,34	57088
	2005	514495,99	38328035,26	74,50	59188
	2006	485579,75	35682448,53	73,48	55076
	2007	471418,44	38707748,14	82,11	57163
	2008	412340,41	39059378,59	94,73	48957
	2009	317535,78	24997534,96	78,72	39852
	2010	413217,51	37590010,11	90,97	51880
	2011	384213,32	52825049,84	137,49	54754
	2012	389599,09	50271847,43	129,03	55912

ՔԳՀՇ շրջանակներում իրականացվող այնպիսի միջազգային առևտրում ՀՀ արտահանման համեմատաբար փոքր ծավալն օրինաչափ է համարվում, քանզի ներմուծված ադամանդի հումքն արտահանվում է միայն համապատասխան վերամշակման ենթարկվելուց հետո, իսկ մշակված ադամանդի առևտուրն առայժմ Քիմբերլեյ գործընթացի կողմից չի վերահսկվում, թեև նախատեսվում է վերջինիս գործունեությունը տարածել ոչ միայն անմշակ այնպիսիների, այլ նաև հղկված ադամանդների, իսկ հետագայում՝ նույնիսկ դրանցից պատրաստված ոսկերչական իրերի վրա³²:

³¹ Աղյուսակ 1-ի և 2-ի կազմման համար օգտագործվել են միևնույն վիճակագրական աղբյուրները:

³² Տե՛ս **Улин Д.**, Современные тенденции на мировом рынке алмазов: Т5/10: Международное экономическое сотрудничество в глобальном мире /под ред. Н.Н. Левенцева/. М.: МГИМО – Университет, 2007, էջ 44:

Առավել մտահոգիչ է, որ տարեցտարի կրճատվում են հղկված ադամանդի արտահանման ծավալները, և Հայաստանն աստիճանաբար վերածվում է ադամանդ ներմուծող երկրի: Այնինչ, ապրանքախմբի արտահանման տատանումները մինչև վերջին տարիներն ուղղորդում էին երկրի արտահանման տեմպերը:

2010-2011 թթ. ՀՀ-ում արձանագրվել են չմշակված ադամանդի արտահանման ամենամեծ ծավալները Քիմբերլեյ գործընթացի մեկնարկից ի վեր: 2010, ինչպես և 2004-2005 թվականներին ՀՀ-ից արտահանվող ալմաստների միավոր կարատի միջին գները որոշակիորեն զիջել են արտահանման գների քիմբերլեյան միջին մակարդակը (աղյուսակ 2)՝ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով արտահանման ընդլայնման համար: Սակայն 2012 թ. դարձյալ նկատվել է ՔԳՀԾ շրջանակներում ՀՀ արտահանման ծավալների զգալի անկում:

Բնականաբար, ադամանդագործական և ոսկերչական արտադրանքի առևտրում ՀՀ խոշորագույն գործընկերը Եվրոմիությունն է, որին միայն 2011 թ. բաժին է ընկել ապրանքախմբի ողջ արտահանման 36,8%-ը, ներմուծման 31,4%-ը, իսկ ՔԳ մասնակից երկրների հետ ՀՀ առևտրում ԵՄ մասնաբաժինը կազմել է համապատասխանաբար՝ արտահանման 37,6%-ը և ներմուծման 31,7%-ը³³: 2012 թ. այդ համամասնությունը փոքր-ինչ փոխվել է. մասնավորապես՝ 2012 թ. Եվրոմիությանը բաժին է ընկել ապրանքախմբի ողջ արտահանման 22,9%-ը և ներմուծման 34,9%-ը, իսկ ՔԳ մասնակից երկրների հետ ՀՀ առևտրում ԵՄ մասնաբաժինը կազմել է, համապատասխանաբար՝ արտահանման 23,9%-ը և ներմուծման 35%-ը³⁴:

Նշենք նաև, որ ԵՄ-ը բոլոր տարիներին գլխավորել է ՔԳ մասնակից երկրների ցանկը թե՛ ներմուծման և թե՛ արտահանման ցուցանիշներով՝ գործընթացի մեկնարկից ի վեր ապահովելով ալմաստի համաշխարհային օրինական ներմուծման 36-39%-ը, համաշխարհային արտահանման 35-40%-ը:

Քիմբերլեյ գործընթացի մեկնարկով, փաստորեն, հստակեցվեց անմշակ ադամանդի միջազգային առևտրով զբաղվելու իրավասություն ունեցող երկրների ցանկը, որոնց միջև էլ պետք է շարունակվեր պայքարն արդյունահանվող ալմաստի տարեցտարի կրճատվող ծավալների համար: Եվ պատահական չէ, որ ալմաստի արդյունահանման ծավալների կրճատումը սրել է մրցակցությունը ադամանդի վերամշակման մեջ մասնագիտացած երկրներում, որոնցից յուրաքանչյուրը ձգտում է ամրապնդել դիրքերն ադամանդի համաշխարհային շուկայում՝ ավելացնելով սեփական արտադրության ծավալներն՝ ի հաշիվ պակաս մրցունակ գործընկերների: Բնականաբար, արտադրական համեմատաբար փոքր հզորությունների տեր Հայաստանի համար (որտեղ ադամանդի վերամշակմամբ զբաղված է շուրջ 2500 մասնագետ) դժվար է մրցակցել արդյունաբերական հսկաների հետ: Համաձայն քիմբերլեյան առևտրի վերջին տարիների միտումների՝ ադամանդի աշխատատար արտադրությունն աստիճանաբար տեղափոխվում է աշխատուժի ավելցուկ և աշխատավարձի առավել ցածր մակարդակ ունեցող երկրներ՝ Չինաստան:

³³ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտրորդ 2011 թվականին ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման», վիճակագրական ժողովածու, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2012, էջ 53-56:

³⁴ Հաշվարկվել է համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին առևտրորդ 2012 թվականին ըստ ԱՏԳ ԱԱ 2-նիշ դասակարգման», ՀՀ ԱՎԾ, Եր., 2013, էջ 281-282:

տան, Հնդկաստան, Թաիլանդ, Վիետնամ³⁵: Ակնհայտ է, որ այս միտումն անհետևանք չէր կարող անցնել ադամանդի վերամշակմամբ զբաղվող մյուս երկրների համար, առավել ևս, եթե հաշվի առնենք այն, որ նույնիսկ ճգնաժամի պայմաններում Չինաստանն ու Հնդկաստանը շարունակել են ամրապնդել իրենց ներկայությունն ադամանդի համաշխարհային շուկայում:

Չինաստանը դարձել է նաև սինթետիկ ադամանդի ամենախոշոր արտադրողն աշխարհում. արտադրությունը 2010 թ. գերազանցել է 7 մլրդ կարատը, ինչը համարժեք է սինթետիկ ադամանդի համաշխարհային արտադրության 90%-ին: Ընդ որում, վերջին տասը տարիներին այստեղ ադամանդի արտադրության աճի տարեկան միջին տեմպը կազմել է 20%, իսկ արտահանման աճինը՝ համապատասխանաբար 30%³⁶:

Հնդկաստանը ներկայումս ադամանդի վերամշակման մեջ մասնագիտացած խոշորագույն երկիր է, որտեղ զբաղված 1 մլն մասնագետները (ոլորտում զբաղվածների ընդհանուր թվի 90%-ը) մշակում են չմշակված ադամանդների 57%-ն աշխարհում (արժեքային արտահայտությամբ): Իսկ կարատների ցուցանիշով Հնդկաստանի մասնաբաժինը ոլորտում կազմում է համաշխարհային շուկայի 80%-ը³⁷:

Ադամանդագործության բնագավառում Հայաստանի գլխավոր մրցակցային առավելություններն, ի սկզբանե, եղել են որակյալ և համեմատաբար էժան աշխատուժի առկայությունը, ինչպես նաև ոլորտին ընձեռնված հարկային արտոնությունները: Հաշվի առնելով ադամանդի հղկման առանձնահատկությունները՝ համաշխարհային առևտրում երկրի մրցունակության վերականգնման և պահպանման առանցքային խնդիրը պետք է դառնա հմուտ ակնագործ մասնագետների պատրաստումը³⁸: Բացի այդ, ոլորտի զարգացմանը նպաստող միջոցառումների շարքում պետք է առանձնացնել նաև օտարերկրյա ներդրումների ներգրավումը և միջպետական երկկողմ համաձայնագրերի միջոցով հումքի մատակարարման անընդհատության ապահովումը: Ներկայումս ՀՀ ադամանդի հումքի ամենախոշոր մատակարարը ռուսաստանյան «Ալուոսա» բաժնետիրական ընկերությունն է:

Հարկ ենք համարում նշել նաև, որ ՀՀ-ում ադամանդագործության ոլորտում հաջողությունների ձեռքբերումն ամենևին էլ չի ենթադրում դրական առևտրային հաշվեկշռի ապահովում Քիմբերլեյ գործընթացի մասնակից երկրների հետ անմշակ ադամանդի համաշխարհային առևտրում. անդամակցությունն այս ծրագրին զուտ ադամանդի հումքի հասանելիության անհրաժեշտ նախապայմանն է: Վերամշակված ադամանդների համաշխարհային

³⁵ Տե՛ս **Ա. Փախյան**, Արտաքին առևտրի ազատականացումը Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., «Ազրոգիտություն», թիվ 9-10 (625-626), 2010, էջ 373-378, <http://asrc.am/uploads/media/s-20.pdf>

³⁶ Տե՛ս **Li Z.H., Zhao B., Li L. and Wong J.**, China's Diamond in the World Market // Key Engineering Materials, Vol. 487 (2011), Switzerland, էջ 526-532, <http://www.scientific.net/KEM.487.526>.

³⁷ Տե՛ս <http://www.indianmirror.com/indian-industries/2012/diamond-2012.html> - Indian Diamond Industry at a Glance in 2011-2012:

³⁸ Ինչպես հայտնի է, արմատի երեսակումը բարդ և չափազանց աշխատատար գործընթաց է, որի ճշգրտությունից է կախված ապագա ադամանդի արժեքը: Խոշոր քարերի երեսակումը կարող է տևել ամիսներ, իսկ հազվագյուտներինը՝ նույնիսկ տարիներ: Ընդ որում, քարի ձևի և դրանում անկյունների ու նիստերի դիրքի ընտրությունն իրականացվում է այն հաշվարկով, որ ընկնող լույսը չանցնի քարի միջով, այլ ամբողջությամբ անդրադառնա՝ ապահովելով լույսի «խաղը»: Մշակման գործընթացում արմատի քաշը կրճատվում է 2-3 անգամ. համապատասխան չափով բարձրանում է վերջինիս արժեքը:

առևտուրը դուրս է Քիմբերլեյ գործընթացի վերահսկողության շրջանակներից:

«Ն տնտեսության շահերից ելնելով՝ ադամանդագործության ոլորտի զարգացմանն ուղղված քայլերը պետք է նպաստեն արդեն հղկված ադամանդների հիման վրա պատրաստի ոսկյա զարդերի արտադրության և արտահանման ընդլայնմանը, քանզի այս դեպքում երկրում ավելացված արժեքն ավելի մեծ կլինի, իսկ արտահանման եկամուտներն՝ առավել շոշափելի:

АННА ПАХЛЯН

Главный специалист отдела обеспечения качества,
ассистент кафедры „Международных экономических отношений” АГЭУ,
кандидат экономических наук

Республика Армения на мировом рынке „бесконфликтных алмазов”.– Система сертификации Кимберлийского процесса (ССКП) позволяет ее членам сертифицировать поставки необработанных алмазов как «бесконфликтные» и предотвратить доступ конфликтных алмазов к законной торговле. Участники могут легально торговать только с другими участниками системы, а международные поставки алмазного сырья должны сопровождаться сертификатом Кимберлийского процесса, гарантирующего их бесконфликтность. По состоянию на июль 2013 года, КП имеет 54 участников, представляющих 81 страну, включая Республику Армения, на долю которых приходится около 99,8% мирового производства алмазов.

С января 2003 года импорт необработанных алмазов в РА (по 710210000, 710221000 и 710231000 кодам ТН ВЭД) может быть реализован только при наличии сертификата Кимберлийского процесса, выданный страной-экспортером. Это означает, что экспорт и импорт любой партии алмазов, не соответствующей требованиям ССКП, будет рассматриваться как контрабандный товар.

Как страна, специализированная на обработке алмазов, Армения имеет небольшую долю в мировой торговле алмазами, осуществляемого в рамках Кимберлийского процесса. В мировом импорте бесконфликтных алмазов Армения имела свое крупнейшее участие в 2005 году, когда доля РА в импорте ССКП составила 0,57%. Своей крупнейшей доли в мировом экспорте бесконфликтных алмазов (0,08%) Армения достигла в 2011 году.

Исходя из экономических интересов Республики Армения, меры направленные на развитие алмазной промышленности, должны способствовать расширению производства и экспорта золотых ювелирных изделий, основанных на полированных в Армении алмазов, так как в этом случае добавленная стоимость будет больше, а доходы от экспорта - наиболее существенными.

ANNA PAKHLYAN

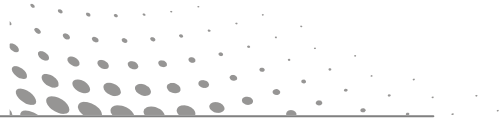
*Senior Specialist of the „Quality Assurance” Department,
Assistant at the Chair of “International Economic Relations”
at ASUE, PhD in Economics*

The Republic of Armenia in the International Market of „Conflict-Free Diamonds”.- The Kimberley Process Certification Scheme (KPCS) enables its members to certify shipments of rough diamonds as 'conflict-free' and prevent conflict diamonds from entering the legitimate trade. Participants can only legally trade with other participants and international shipments of rough diamonds must be accompanied by a Kimberley Process Certificate guaranteeing that they are conflict-free. As of July 2013, the KP has 54 participants, representing 81 countries, including the Republic of Armenia, which together account for approximately 99.8% of the global production of rough diamonds.

Since January 2003, the import of rough diamonds (under HS Codes of 710210000, 710221000 and 710231000) to the RA can be realized only in existence of Kimberley Process Certificate issued by the exporting country. That means that the export and import of any shipment of diamonds not corresponding to the requirements of KPCS will be considered as smuggled goods.

As a specialized country in processing diamonds, Armenia has an extremely small share in the global diamond trade, carried out under the Kimberley Process. In the world imports of the conflict diamonds Armenia had its largest part in 2005, when the proportion of the RA in the KPCS import was 0.57%. Its largest share in the world exports of conflict-free diamonds (0.08%) Armenia reached in 2011.

Based on the economic interests of the Republic of Armenia, the measures aimed at the development of the diamond industry should contribute to the expansion of production and exports of gold jewelry based on diamonds polished in Armenia, as in this case, the added value will be greater and the export revenues - more significant

ՎԱՀԱՆ ԴԱՆՈՒՄՅԱՆ

ՀՊՏՀ միջազգային տնտեսական հարաբերությունների
ամբիոնի ասպիրանտ

«ՈՒՂԵՂՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀՈՍՔԻ» ՀԱՄԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ ԱՐԴԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Գիտատեխնիկական հեղափոխության ծավալմանը զուգընթաց, աշխատուժի միջազգային միգրացիոն գործընթացներում առավել կարևոր տեղ է գրավում բարձր որակավորում ունեցող աշխատողների տեղաշարժը, որը ստացել է «ուղեղների արտահոսք» անվանումը: Այդ եզրույթն առաջացել է XX դարի 50-60-ական թվականներին Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում ծագած նոր երևույթի բնութագրման համար: Խոսքը Եվրոպայից ԱՄՆ, Կանադա և Ավստրալիա երիտասարդ տաղանդավոր գիտնականների և տեխնոլոգների արտագաղթի մասին էր: Որոշ տնտեսագետներ «ուղեղների արտահոսքի» փոխարեն օգտագործում են ավելի չեզոք տարբերակներ, օրինակ՝ «ուղեղների փոխանակում» (Brain Exchange), «ուղեղների շարժունություն» (Brain Mobility): Սրանով փորձում են ընդգծել այս երևույթի ոչ միայն բացասական, այլ նաև դրական կողմերը:

Բարձրորակ մասնագետների արտահոսքը մեծ վնաս է հասցնում դոնոր երկրներին, քանի որ վերջիններս կորցնում են ոչ միայն նրանց պատրաստման համար կատարած ծախսերը, այլև տնտեսության առաջընթացին անհրաժեշտ աշխատանքային ռեսուրսների ամենաօգտակար մասը:

Ուղեղների արտահոսքը վտանգ է ներկայացնում երկրի զարգացման հեռանկարների առումով, որը կառավարությունների առջև խնդիր է դնում համապատասխան միջոցառումներով կանխելու այն, հակառակ դեպքում դա վերջիվերջո կարող է տնտեսական և սոցիալական աղետների պատճառ դառնալ: Որոշ տնտեսագետներ ուղեղների արտահոսքը դիտում են որպես սպառնալիք ազգային անվտանգությանը, ուստի մի շարք զարգացող երկրների կառավարություններ կիրառում են այնպիսի միգրացիոն քաղաքականության, որով կկանխվի իրենց երկրներից որակավորված աշխատուժի արտահոսքը դեպի արտասահմանյան երկրներ:

Մինչդեռ, տնտեսապես զարգացած երկրներին ավելի ծեռնտու է թույլ զարգացած երկրներից պատրաստի մասնագետների ներհոսքը, քան նրանց պատրաստումը տեղում, որը մեծ ծախսեր կպահանջի: Տնտեսումը մեծանում է նաև այլ երկրներից եկած պատրաստի մասնագետների երկարատև ժամանակաշրջանում աշխատանքից՝ նկատի ունենալով վճարման և սոցիալական ծախսերի տարբերությունները:

Կա նաև այլ կարծիք, թե ուղեղների արտահոսքը կարող է դոնոր երկրում նպաստել մարդկային կապիտալի զարգացմանը: ԱՄՆ-ում զարգացող երկրներից ներգաղթած բժիշկները և բուժքույրերը աշխատանքի տեղավորվելու մեծ հնարավորություններ ունեն, որը դոնոր երկրներում խթաններ է ստեղծում ավելացնելու այդ մասնագիտություններով կրթություն ստացողների թվաքանակը: Դոնոր երկիրը, այլ հավասար պայմաններում, որոշակի օգուտ է ստանում, որն արտահայտվում է դրամական փոխանցումների (տրանսֆերտների) և ներդրումների ձևով, ինչպես նաև ռեցիպիենտ (ընդունող) երկրում ձեռք բերած հմտությունները և փորձը հայրենիք տեղափոխելու միջոցով: Փաստերը վկայում են, որ ուղղակի կապ կա ԱՄՆ-ում որակավորված ներգաղթյալների (իմիգրանտ) թվի և այստեղից դեպի դոնոր երկրներ ՕՈՒՆ-ների մակարդակների միջև: Փորձագետների գնահատմամբ՝ զարգացող շատ երկրներ յուրաքանչյուր որակավորված արտագաղթյալի (եմիգրանտ) հաշվով տարեկան ստանում են 500-2000 դոլար եկամուտ¹:

Նախկինում, որպես կանոն, բարձր որակավորում ունեցող մասնագետները զարգացող երկրներից տեղափոխվել են զարգացած երկրներ, որին նպաստել են հետևյալ գործոնները.

- ընդունող երկրներում աշխատավարձի բարձր մակարդակը,
- ստեղծագործական աշխատանքի լայն հնարավորությունները,
- տեխնիկական միջոցներով և լաբորատոր պայմաններով առավելազույն ապահովվածությունը,
- սոցիալ-կենցաղային բարենպաստ պայմանները,
- ժողովրդավարությունը,
- դոնոր երկրներում գիտատար կամ բարձրտեխնոլոգատար արտադրությունների բացակայությունը:

Հետագայում տեղի է ունեցել (և ունենում է) հակառակ գործընթացը՝ շատ գիտնականներ, ինժեներներ, բժիշկներ, բարձրագույն կրթությամբ այլ փորձառու մասնագետներ զարգացած երկրներից տեղափոխվում են զարգացող երկրներ՝ կապված այդ երկրներում բարձրտեխնոլոգատար արտադրությունների զարգացման հետ:

Արդի ժամանակաշրջանում ուղեղների արտահոսքը դարձել է համաշխարհային տնտեսության զարգացման միտումներից մեկը: Շատ երկրներում ստեղծվում են այնպիսի պայմաններ, որոնք թելադրված են գիտատեխնիկական առաջընթացի և արդյունաբերության առաջատար նոր ճյուղերի զարգացմամբ: Ընդհանրապես, որպեսզի ընդունող երկրի օգուտը հասնի առավելազույնի, վերջինս պետք է ներմուծի այնպիսի աշխատուժ, որի պակասը զգացվում է, և որի պատրաստման համար պահանջվում են մեծ ծախսեր:

Աշխարհի տարբեր երկրներից բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների ներգրավման բավական մեծ փորձ ունի ԱՄՆ-ը: Ուղեղների ներ-

¹ Տե՛ս **Gibson J., McKenzie D.**, Eight questions about brain drain, 2011, էջ 16:

հոսքը դեպի ԱՄՆ տեղի է ունենում տարբեր երկրներից և տարբեր ուղիներով²:

XX դարի 90-ական թվականների սկզբներից դեպի ԱՄՆ բարձր որակավորում ունեցող աշխատուժի ներհոսքը Արևմտյան Եվրոպայից և նախկին ԽՍՀՄ հանրապետություններից ոչ միայն չի դադարում, այլև աճում է ավելի բարձր տեմպերով: Վերջին 30 տարիների ընթացքում ԱՄՆ-ը գրեթե 300000 բարձրորակ մասնագետների (գարգացող և Արևմտյան Եվրոպայի երկրներից) ապահովել է աշխատանքով: Այս ճանապարհով երկիրը XX դարի վերջին քառորդում տնտեսել է 15 մլրդ դոլար՝ կրթության և գիտության բնագավառներում կատարվելիք ծախսերի հաշվին³: Գիտնականների և բարձր որակավորում ունեցող այլ մասնագետների աշխատանքից ԱՄՆ-ը տարեկան շահում է 80-100 մլրդ դոլար⁴: ԱՄՆ-ի տնտեսության համար ուղեղների ներհոսքի դրական ազդեցությունն ակնհայտ է: Բավական է ասել, որ 1980-ական թվականներին ինժեներային և համակարգչային գիտությունների գծով դոկտորների 40%-ը և բուհերի տեխնիկական գիտությունների դասախոսների 25%-ը ներգաղթյալներ էին: 90-ականների վերջերին 13 մլն ներգաղթյալներ տարեկան վաստակում էին 240 մլրդ դոլար և վճարում ավելի քան 90 մլրդ դոլար հարկ: Այնինչ, ԱՄՆ-ի Կառավարությունը տարեկան ծախսում էր 5 մլրդ դոլար՝ ներգաղթյալներին սոցիալական օգնություն տրամադրելու նպատակով: Փաստորեն, այսկերպ ստացված օգուտը, զուտ դրամական արտահայտությամբ, հսկայական է: Անգնահատելի է բարձր որակավորում ունեցող եկվորների ներդրումը ԱՄՆ-ի հատկապես գիտության, բժշկության և մշակույթի զարգացման գործում: 90-ականների վերջին բնական և ճշգրիտ գիտությունների բնագավառում աշխատողների 23%-ը ներգաղթածներ էին⁵:

Ուղեղների արտահոսքը Եվրոպայում ունի երկու միտում. առաջինը բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների շարժն է Արևմտյան Եվրոպայից դեպի ԱՄՆ, երկրորդը՝ Արևելյան և Հարավարևելյան Եվրոպայից դեպի Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ, որն ավելի դյուրին է դարձել ԵՄ-ի նոր ընդլայնման հետևանքով: Եվրոպական միությունն իրականացնում է «blue card»-ի քաղաքականություն՝ ամերիկյան «green card»-ի նման, որով փորձում է Ասիայից, Աֆրիկայից և Լատինական Ամերիկայից ներգրավել բարձր որակավորում ունեցող աշխատուժ: Չնայած ԵՄ-ն ինտենսիվ ներգաղթի կարիք ունի, որպեսզի չեզոքացնի բնակչության ծերացման հետևանքները, այնուամենայնիվ, ազգային քաղաքական կուսակցությունները կոչ են անում օրենսդրորեն սահմանափակել ներգաղթը դեպի Եվրոպա: Ինչպես գիտենք, գաղթյալները (միգրանտ) բեռ և սոցիալական խնդիրների պատճառ են դառնում պետության համար: Այնուամենայնիվ, չպետք է մոռանալ, որ Արևմտյան Եվրոպան աշխարհի ամենազարգացած տարածաշրջաններից մեկն է, ու թեև դրան ևս բնորոշ են արտագաղթի երևույթներ, սակայն դեռևս բազմաթիվ գիտնականներ գերադասում են մեկնել այնտեղ: Այսպիսով՝ մասնագետների արտագաղթն ու ներգաղթը գրեթե հավասարակշիռ են:

Սոցիալիստական համակարգի փլուզումից հետո բարձր որակավորում ունեցող աշխատուժի միջազգային շուկան համալրվեց Արևելյան Եվրոպայից

² Տե՛ս Экономическая теория (под. ред. Видяпина В., Журавлевой Г.). М., 1997, էջ 67:

³ Տե՛ս **Авдокушин Е.**, Международные экономические отношения (учебное пособие, 5-ое издание). М., 2000, էջ 124:

⁴ Տե՛ս Экономическая теория, նշվ. հրատ., էջ 67:

⁵ Տե՛ս **Авдокушин Е.**, նշվ. աշխ., էջ 185:

և նախկին ԽՍՀՄ հանրապետություններից արտագաղթածների հաշվին: Տնտեսական անկման պատճառով հնարավոր չէր կանխել ուղեղների արտահոսքն այդ երկրներից: Այսպես՝ վերջին երկու տասնամյակում Ռուսաստանի համար խոշոր հիմնախնդիր է դարձել ոչ միայն «կապիտալի փախուստը», այլ նաև մեծ թվով գիտնականների և բարձր որակավորում ունեցող այլ աշխատողների արտահոսքը: Ավելի քան 500.000 ռուս գիտնականներ և համակարգչային ծրագրավորողներ 1990-ական թվականներից հետո մեկնեցին արտասահման: Ուղեղների արտահոսքի պատճառով Ռուսաստանը տարեկան կորցնում է 50-60 մլրդ ԱՄՆ դոլար. ռուս գիտնականների 1/3-ն աշխատում է արտերկրում⁶: Ռուս գիտնականները պահանջված են հատկապես ԱՄՆ-ում, Գերմանիայում, Իսրայելում, Հարավային Կորեայում, Չինաստանում, Բրազիլիայում, Արգենտինայում, Մեքսիկայում և այլ երկրներում⁷:

Այսպիսով՝ ուղեղների արտահոսքը դոնոր երկրների վրա թեև հիմնականում բացասաբար է անդրադարձնում, այնուամենայնիվ, պետք է նաև ընդունել, որ ինչպես ժամանակավոր օրինական աշխատանքային միգրացիան, այնպես էլ ուղեղների արտահոսքը ինչ-որ չափով կարող են շահավետ լինել տվյալ պետության համար, եթե դրանք վտանգում են երկրի ազգային անվտանգությունը:

ՀՀ-ն նույնպես ակտիվորեն մասնակցում է աշխատուժի միջազգային միգրացիոն գործընթացներին: Վերջին երկու տասնամյակում բնակչության արտագաղթն իր կնիքն է դրել երկրի սոցիալ-տնտեսական և ժողովրդագրական զարգացման վրա: Սակայն անկախացման տարիներից ի վեր մեր երկրի ամենամեծ խնդիրներից մեկը մտավոր ներուժի արտահոսքն է, որի հետևանքով տնտեսական կորուստը բավական մեծ է և ունի երկարաժամկետ դրսևորում, քանի որ որակյալ աշխատուժի պատրաստման նպատակով կատարվում են երկարաժամկետ ներդրումներ:

Իսկ ովքե՞ր են գնում Հայաստանից և ո՞ր, ինչպիսի՞ն է ընդունող երկրների վերաբերմունքը մեր բարձրորակ մասնագետների նկատմամբ: Սրանք լուրջ հարցեր են, որ պահանջում են համազոր պատասխաններ: Նշենք, սակայն, մի կարևոր հանգամանք. այս բնագավառում կատարված քանակական վերլուծությունները չեն կարող ներկայացնել երևույթի ամբողջական պատկերը, քանի որ անգամ երկու խոշոր գիտնականի մեկնումն արտերկիր կարող է կասեցնել գիտության մի ամբողջ ճյուղի զարգացումը:

Գիտական կադրերի համաշխարհային շուկայում մեծ պահանջարկ ունեն այն ոլորտի մասնագետները, որոնք պայմանավորում են ժամանակակից գիտության և տեխնոլոգիայի զարգացման հեռանկարները: Հիմնականում ֆիզիկայի, քիմիայի, կենսաբանության, ծրագրավորման մասնագետներն են հեռանում մեր երկրից: Գրեթե բոլոր զարգացած երկրները վարում են լավագույն գիտնականների ներգրավման բարենպաստ քաղաքականություն: Այս իմաստով, առաջին տեղը զբաղեցնում է ԱՄՆ-ը, որին հետևում են Գերմանիան, Մեծ Բրիտանիան, Ֆրանսիան և Կանադան: Սակայն միաժամանակ պետք է նշել, որ արտասահմանում գիտնականներին միշտ չէ, որ գրկաբաց են ընդունում: Մի կողմից՝ ընդունող երկրները խթանում են

⁶ Տե՛ս Ակոբովա Ե., Воронкова Օ., Гавриленко Н., Мировая экономика и международные экономические отношения /для студентов вузов/. Ростов на Дону, 2000, էջ 335:

⁷ Տե՛ս Авдокушин Ե., նշվ. աշխ., էջ 185:

նրանց հոսքն իրենց երկրներ, մյուս կողմից՝ դրվում են որոշակի սահմանափակումներ: Դրա պատճառն այն է, որ ընդունող երկրի գիտնականների շրջանում մեծանում է դժգոհությունը ներգաղթած գիտնականների և իրենց միջև առաջացած մրցակցության պատճառով:

Իսկ ովքե՞ր են մնում իրենց հայրենիքում և ինչո՞ւ: Մնացողների մեծ մասը վստահ է, որ կարող է իր գիտական ծրագրերն իրագործել հայրենիքում, մյուսներն էլ համոզված են՝ այս ծանր պայմաններում չի կարելի թողնել հայրենիքն ու հեռանալ: Գիտնականների մի մասն էլ հրաժարվում է արտագաղթի մտքից՝ ոչ բավարար որակավորվածության, լեզվի չիմացության և ընտանեկան հանգամանքներից ելնելով: Այս պարագայում մեկնողների մեջ մեծանում է հատկապես երիտասարդ գիտնականների տեսակարար կշիռը:

Գիտնականների արտագաղթը ինտենսիվ է եղել XX դարի 90-ական թվականներին: 1992-2002 թթ. մեր հանրապետությունից արտագաղթած 691000 բնակչության 29%-ը եղել են բարձրագույն կրթություն և գիտական աստիճան ունեցող անձինք: Այդ ժամանակահատվածում հանրապետությունը լքել են 3764 գիտության դոկտորներ և թեկնածուներ:

Բավական է նշել, որ գիտական հետազոտություններ և մշակումներ կատարող կազմակերպությունների մեջ ներառված գիտությունների դոկտորների թիվը 2007 թ. 472 էր, իսկ 2011 թ.՝ 412: Գիտությունների թեկնածուների քանակը 2007 թ. 1960 էր, իսկ 2011 թ.՝ 1554, այսինքն՝ նվազել է 414-ով: Գիտական հետազոտություններ և մշակումներ կատարող կազմակերպությունների քանակը ևս կրճատվել է վերջին հինգ տարիների ընթացքում՝ 89-ից հասնելով 72-ի: Զգալիորեն կրճատվել է նաև ասպիրանտների թիվը. 2007 թ. 1414 էր, իսկ 2011-ին՝ 1054: Ավելացել են գիտական հետազոտությունների և մշակումների վրա կատարված ներքին ծախսերը: 2007-ին դրանք կազմել են մոտ 6 միլիարդ դրամ, իսկ 2011-ին՝ 9.2 միլիարդ, որից բյուջետային հաշվին կատարված ծախսերն ավելացել են մոտ 2 անգամ՝ 3.3 միլիարդից հասնելով 6 միլիարդ դրամի⁸: Աձել է հանրապետության բուհերի թիվը, իսկ մեր տնտեսությունն այդքան շրջանավարտների կարիք չունի, որի հետևանքով ավելանում է բարձրագույն կրթությամբ զործազուրկների թիվը, որոնք ստիպված բռնում են արտագաղթի ճանապարհը:

Բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների համար աշխատատեղերը քիչ են, քանի որ նրանց կարիքն ունեցող կազմակերպությունները և գիտահետազոտական ինստիտուտները հիմնականում չեն գործում: Պատահական չէ, որ ՀՀ-ում պաշտոնապես գրանցված զործազուրկների ընդհանուր թվի մեջ բարձրագույն, միջնակարգ մասնագիտական և ընդհանուր միջնակարգ կրթություն ունեցողների տեսակարար կշիռը 90%-ից ավելի է: Գիտնական գաղթյալները նախապատվությունը տալիս են այն երկրներին, որտեղ կրթություն - եկամուտ կապն առավել տեսանելի է: Այս իմաստով առաջին հերթին պետք է նշել ԱՄՆ-ը, որտեղ առավել աշխատունակ՝ 25-44 տարիքային խմբի համար 17 և ավելի տարի կրթություն ունեցողների տարեկան եկամուտները շուրջ չորս անգամ գերազանցում են 12 տարուց պակաս կրթություն ունեցողների եկամուտը: Նման օրինաչափություն գոյություն ունի նաև մյուս զարգացած երկրներում: Ուղեղների արտահոսքն այսօր էլ շարունակվում է և կշարունակվի այնքան ժամանակ, քանի դեռ պետությունն իր

⁸ Տես Հայաստանի վիճակագրական տեղեկագիրք, Եր., 2012, էջ 146,147:

սահմաններում չի ստեղծել անհրաժեշտ պայմաններ անձի կայացման, նրա մտավոր ներուժի օգտագործման համար:

Չնայած ՀՀ միգրացիայի պետական կարգավորման ոլորտում կատարված դրական տեղաշարժերին, այնուամենայնիվ, իրավիճակը շարունակում է մնալ բարդ: Միգրացիոն հոսքերի ամենաշարժունակ խումբը երիտասարդներն են, ուստի աշխատանքի տեղավորման հարցը չլուծելու դեպքում այսօր և մոտակա տարիներին նրանք կշարունակեն լքել հանրապետությունը: Ուղեղների շարունակական արտահոսքը սպառնում է մեր երկրի միգրացիոն դիրքերի թուլացմանը, ուստի անհրաժեշտ է պետական խիստ վերահսկողություն իրականացնել այն կազմակերպությունների գործունեության նկատմամբ, որոնք զբաղվում են երիտասարդների արտագնա աշխատանքների կազմակերպման հարցերով: Այդ կազմակերպությունների և պետական համապատասխան իրավական մարմինների միջև պետք է ձևավորվեն պայմանագրային պարտավորություններ, որոնցով առաջինները կստանձնեն գաղթյալների վերադարձի պատասխանատվությունը: Դա կստիպի նման կազմակերպություններին պատասխանատվություն կրել արտագնա աշխատանքի կամ սովորելու մեկնած անձանց վերադարձի համար: Բացի այդ, նրանք շահագրգռված կլինեն համագործակցելու ընդունող երկրների միգրացիոն կենտրոնների հետ, կձևավորվի ժամանակավոր միգրանտների մասին տեղեկատվական բանկ, որը հնարավորություն կտա վերադարձ ապահովելու պայմանագրային ժամկետներում:

Մտավոր ներուժը ազգային հարստություն է, որով պայմանավորված է յուրաքանչյուր ազգի տնտեսական աճը, բարեկեցության մակարդակի բարձրացումը, ներկան և ապագան: Հետևաբար՝ երկրի կառավարությունը պետք է փորձի մշակել և իրականացնել այնպիսի միգրացիոն քաղաքականություն, որը ոչ միայն կմեղմի արտագաղթը, այլև համապատասխան պայմաններ կստեղծի մեր այն քաղաքացիների վերադարձի համար, ովքեր այսօր թե՛ օրինական, թե՛ անօրինական ճանապարհով ցրվել են աշխարհի տարբեր երկրներով մեկ:

Այսպիսով՝ շարունակվում է *ուղեղների արտահոսքը*, ինչը թուլացնում է երկրի գիտական, ստեղծագործական և տնտեսական ներուժը: Արտագաղթը կանխելու համար անհրաժեշտ է բարձրացնել մեր ժողովրդի բարեկեցության աստիճանը և վաղվա օրվա նկատմամբ նրա հավատը:

ВАГАН ГАЛУМЯН

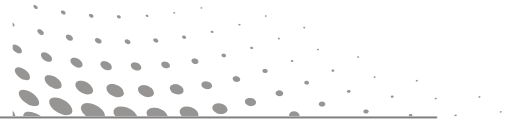
Аспирант кафедры „Международных экономических отношений” АГЭУ

Глобальный характер „Утечки мозгов” в настоящее время.- „Утечка мозгов” это международная миграция высококвалифицированной рабочей силы, которая, порой, имеет массовый характер. Это название произошло в 50-60-х годах XX века в Западной Европе для характеристики нового явления. В то время много молодых, талантливых ученых и технологов эмигрировали из Европы в США, Канаду и Австралию. Эмиграция высококвалифицированных специалистов наносит большой ущерб странам-донорам, так как они не только теряют расходы на подготовку, но и самую выгодную часть трудовых ресурсов, необходимых для экономического прогресса.

VAHAN GHALUMYAN

Post-graduate at the Chair of
„International Economic Relations”
at ASUE

Global Nature of „Brain-Drain” in Our Days.- „Brain-drain” means international migration of highly qualified labor force, including scientists, which sometimes has a mass character. This term originated in the XX century in Western Europe for the characterization of a new phenomenon. At that time young talented scientists and technologists migrated from Europe to USA, Canada and Australia. Such kind of emigration does great harm to the donor countries, as they are not only losing the costs of preparing professionals, but also the most healthy part of the labor resources needed for economic progress.

RICHARD DURECH

PhD student at the Department
of Banking and International Finance
at the Faculty of National Economy
at Economy University of Bratislava

HOW TO REFORM INTERNATIONAL MONETARY FUND?

1. INTERNATIONAL MONETARY FUND HAD SHORT HISTORY

The International Monetary Fund was conceived on July 22, 1944 during the United Nations Monetary and Financial Conference. The representatives of 45 governments met in the Mount Washington Hotel in the area of Bretton Woods, New Hampshire, United States, with the delegates to the conference agreeing on a framework for international economic cooperation. The IMF was formally organized on December 27, 1945, when the first 29 countries signed its Articles of Agreement. All members of the IMF are also International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) members and vice versa. Its headquarters are in Washington, D.C. The organization's stated goals are:

- to promote international monetary cooperation and facilitate a balanced growth of international trade
- to promote exchange stability, to maintain exchange agreements among members, and to avoid competitive exchange depreciation
- to assist in the establishment of a multilateral system of payments in respect of current transactions between members and in the elimination of foreign exchange restrictions which hamper the growth of world trade
- to make the general resources of the IMF temporarily available to member countries, under adequate safeguard, to correct maladjustments in their balance of payments.¹

---

¹ International Monetary Fund. In: National Bank of Slovakia. Also available on the Internet: <http://www.nbs.sk/en/about-the-bank/international-relations/international-monetary-fund>

Countries contributed to a pool which could be borrowed from, on a temporary basis, by countries with payment imbalances. The IMF was vital when it was first created because it helped the world stabilize the economic system. The IMF works to improve the economies of its member countries. The IMF describes itself as “an organization of 188 countries, working to foster global monetary cooperation, secure financial stability, facilitate international trade, promote high employment and sustainable economic growth, and reduce poverty.”²

The IMF's influence in the global economy steadily increased as it accumulated more members. The number of IMF member countries has more than quadrupled from the 44 states involved in its establishment, reflecting in particular the attainment of political independence by many developing countries and more recently the dissolution in 1991 of the Soviet Union. The expansion of the IMF's membership, together with the changes in the world economy, has required the IMF to adapt in a variety of ways to continue serving its purposes effectively.

2. HOW DOES IT WORK?

The IMF gets its money from quota subscriptions paid by member states. The size of each quota is determined by how much each government can pay according to the size of its economy. The quota in turn determines the weight each country has within the IMF - and hence its voting rights - as well as how much financing it can receive from the IMF.

Twenty-five percent of each country's quota is paid in the form of special drawing rights (SDRs), which are a claim on the freely usable currencies of IMF members. Before SDRs, the Bretton Woods system had been based on a fixed exchange rate, and it was feared that there would not be enough reserves to finance global economic growth. Therefore, in 1968, the IMF created the SDRs, which are a kind of international reserve asset. They were created to supplement the international reserves of the time, which were gold and the U.S. dollar. The SDR is not a currency; it is a unit of account by which member states can exchange with one another in order to settle international accounts. The SDR can also be used in exchange for other freely-traded currencies of IMF members. A country may do this when it has a deficit and needs more foreign currency to pay its international obligations. The SDR's value lies in the fact that member states commit to honor their obligations to use and accept SDRs. Each member country is assigned a certain amount of SDRs based on how much the country contributes to the Fund (which is based on the size of the country's economy). However, the need for SDRs lessened when major economies dropped the fixed exchange rate and opted for floating rates instead. The IMF does all of its accounting in SDRs, and commercial banks accept SDR denominated accounts. The value of the SDR is adjusted daily against a basket of currencies, which currently includes the U.S. dollar, the Japanese yen, the euro, and the British pound. The larger the country, the larger its contribution;

---

² International monetary fund. Also available on internet: <<http://www.imf.org/external/about.htm>>

thus the U.S. contributes about 18% of total quotas while the Seychelles Islands contribute a modest 0.004%. If called upon by the IMF, a country can pay the rest of its quota in its local currency. The IMF may also borrow funds, if necessary, under two separate agreements with member countries.³

3. FUNCTIONS OF THE IMF

The IMF has three principal functions and activities:

- (1) Surveillance of financial and monetary conditions in its member countries and of the world economy,
- (2) Financial assistance to help countries overcome major balance of payments problems,
- (3) Technical assistance and advisory services to member countries.

3.1. Surveillance Oversight:

IMF members agree, as a condition of membership (Article IV), that they will “collaborate with the Fund and other members to assure orderly exchange arrangements and to promote a stable system of exchange rates.” In particular, they agree to pursue economic and financial policies that will produce orderly economic growth with reasonable price stability, to avoid erratic disruptions in the international monetary system, not to manipulate their exchange rates in order to attain unfair competitive advantage or shift economic burdens to other countries, and to follow exchange rate policies compatible with these commitments. Countries are required to provide the IMF with information and to consult with the IMF upon its request. The IMF staff generally meets each year with each member country for “Article IV consultations” regarding its current fiscal and monetary policies, the state of its economy, its exchange rate situation, and other relevant concerns. The IMF’s reports on its annual Article IV consultations with each country are presented to the IMF executive board along with the staff’s observations and recommendations about possible improvements in the country’s economic policies and practices.

Access to Information:

The information in these reports about their economic conditions, performance and policies is the property of the countries concerned and may not be disclosed without their consent. In recent years, however, the IMF has successfully persuaded most countries to allow publication of their Article IV consultation reports, loan documents, and other information about their economic policies and conditions. The IMF makes these available to the public on its country information page. Most countries now also publish on their IMF country page considerable information (often the verbatim text of their letters of understanding with the IMF) concerning the stabilization programs they plan to

---

³ An Introduction To The International Monetary Fund. In Investopedia. Also available on internet: <<http://www.investopedia.com/terms/i/imf.asp>>

pursue in connection with an IMF loan. These are generally the product of close discussions between IMF staff and country officials. The IMF executive board will not normally approve a loan unless the condition embodied in these plans is acceptable to it. The IMF executive board must approve the disbursements at each stage of these loan programs. Its published remarks often give the reader considerable insight into the borrower's performance and its degree of compliance with loan "conditionality."

Crisis Prevention

Some analysts are concerned that IMF surveillance is not sufficient in preventing financial crises. In a recent report, the U.S. General Accounting Office (GAO) asserted that the IMF's surveillance mechanisms, including the Fund's biannual World Economic Reports (WEOs) and its Early Warning Systems (EWS) have not performed well in predicting crises. In a reply to the report, First Deputy Managing Director Anne Kreuger noted that it is difficult for the IMF to publicly predict crises. If the Fund publicly reported a country's economic weaknesses, this alone might precipitate the very economic crises everybody wishes to avoid. Some argue that the IMF should formally separate its surveillance activities from its lending operations in an attempt to get around this problem.⁴ It is difficult to see how this would solve the problem, however, since its surveillance functions are generally the means by which the IMF gets inside information about economic conditions in member countries. The IMF would violate its rules if it released information of this sort without a country's consent and it would likely make the acquisition of accurate information about economic conditions in member countries more difficult in the future. Moreover, if a fire wall were erected between the two functions, the IMF staff responsible for its loan program would not have ready access to the information derived from surveillance as conditions became more serious in a prospective borrower country.

3.2 Financial Assistance

When its member countries experience balance of payments (BOP) difficulties, either through capital account or current account crises, the IMF can make loans designed to help them stabilize their international payments situation and adopt policy changes sufficient to reverse their situation and overcome their problems. In some cases, the IMF makes short-term loans to help prevent countries' economies from spiraling into financial crisis and to facilitate renewed inflows of private sector capital. Many financial crises in developing countries in recent years were the result of a lack of confidence by the international financial markets and the "sudden stop" or reversal of capital inflows to developing countries which often occurs at the outset of a crisis. In other cases, the IMF makes loans to help countries deal with BOP crises but the loan repayment period is longer and the conditionality includes. The IMF is

---

⁴ Balls Edward. Preventing Financial Crises: The Case for Independent IMF Surveillance, at the Institute for International Economics, Washington, DC, March 6, 2003.

required by its Articles to ensure that countries' use of its resources will be temporary and that loans will be repaid. To insure this end, as well as to guarantee off-needed economic reforms, the Fund splits the disbursement of its loans into tranches and requires that specified economic conditions must be met for the continued disbursement of IMF funds. The IMF has redesigned its conditionality guidelines to better tailor its lending arrangements to the specific financial needs of each recipient country.⁵ The IMF's area departments, which interact with borrower countries and prepare loan agreements, may well have a different perspective on this question than do the IMF's functional departments which must approve a prospective loan agreement before it goes to the executive board. On one hand, the IMF wants to tailor its loan programs to the particular situation in the borrower country. On the other hand, the IMF also needs to have a consistent approach and policies which are equally applicable in all parts of the world. Officially, the amount a country is able to borrow from the IMF is related to the country's quota, its ownership and contribution share in the IMF. In most instances, countries may borrow several multiples of their quota in response to particular circumstances. The conditionality and performance standards attached to a loan become more rigorous and demanding as its size (relative to the borrower's quota) increases. In many cases, deemed exceptional by the IMF executive board at the time, countries have received loans from the IMF which are much larger than the normal guidelines would allow.

The IMF has several loan programs:⁵

For the **Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF)**, borrowers are charged an interest rate of 0.5% and loans are repayable over a period of between 5 q and 10 years. Loans are based on a Poverty Reduction Strategy Paper, which is supposed to be prepared by the borrower country in cooperation with civil society and its development partners, in particular the World Bank. In practice, the World Bank has a major role in preparing these papers. IMF non-concessional loans carry an interest rate ("rate of charge") which is based on the IMF's SDR interest rate. The SDR rate is calculated weekly based on a weighted average for short-term debt in money markets in the United States, United Kingdom, Japan and the Euro zone. There is a markup, depending on the status of the country, and in some cases there is also an interest rate premium ("surcharge.") In March 2004, the rate was 1.61%, about double the reference rate for rate for dollar-based loans but only about one-third the rate for loans in pound sterling.

Stand-By Arrangements (SBA) are the IMF's standard loan program and its most commonly used facility. Designed to address short-term BOP problems, these are lines of credit which may be used as needed during a specific period of time (generally 12 to 18 months). Repayment is expected within 2¼ to 4 years after each disbursement is made. Surcharges are applied to loans which represent high multiples of the borrower country's quota.

---

⁵ Martin A. Weiss. New IMF Conditionality Guidelines CRS Report to Congress, November 19, 2002. Also available on internet: <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/3666.pdf>

The **Extended Fund Facility (EFF)** was created in 1975 to help countries address long-term BOP problems which required major restructuring of their economies. Credit is generally kept available for a longer period (3 years) and repayment is expected within 4½ to 7 years of disbursement. Surcharges also apply.

The **Supplemental Reserve Facility (SRF)** was created in 1997 to provide short-term financing on a large scale. The IMF used this facility to fund the large loans it made to emerging market economies during the international financial crises of the 1990s. Countries are expected to repay within 2 to 2½ years of disbursement. SRF loans carry a substantial surcharge of 3- to-5%.

The **Compensatory Financing Facility (CFF)** was created in the 1960s to help countries experiencing a sudden loss of export income or a sudden rise in imported cereal prices due to fluctuating world prices. SBA repayment terms apply. Its purpose was adjusted several times, most recently in 2000. The IMF executive board recommended in 2004 that the CFF - unused in recent years - might be terminated.

All facilities of the IMF aim to create sustainable development within a country and try to create policies that will be accepted by the local populations. However, the IMF is not an aid agency, so all loans are given on the condition that the country implement the SAPs and make it a priority to pay back what it has borrowed. Currently, all countries that are under IMF programs are developing, transitional and emerging market countries (countries that have faced financial crisis).

3.3. Technical Assistance

The IMF helps countries to administer their economic and financial affairs. This service is provided to any membership country that asks for assistance, and is typically provided to low- and middle-income countries. Through the use of technical assistance, the IMF can perform useful surveillance and lending to help the country avoid economic pitfalls which creates sustainable economic growth. Technical assistance helps countries strengthen their economic policy, tax policy, monetary policy, exchange rate system and financial system stability.⁶

4. CRITICISM

Over time, the IMF has been subject to a range of criticisms, generally focused on the conditions of its loans. The IMF has also been criticized for its lack of accountability and willingness to lend to country's with bad human rights record.

---

⁶ An Introduction To The International Monetary Fund (IMF). In investopedia. Also available on Internet <http://www.investopedia.com/articles/economics/09/international-monetary-fund-imf.sp#ixzz1fDrG6Kns>>

Many Criticisms of IMF include:⁷

4.1. Conditions of Loans

On giving loans to countries, the IMF makes the loan conditional on the implementation of certain economic policies. These policies tend to involve:

- Reducing government borrowing - Higher taxes and lower spending
- Higher interest rates to stabilise the currency.
- Allow failing firms to go bankrupt.
- Structural adjustment. Privatisation, deregulation, reducing corruption and bureaucracy.

The problem is that these policies of structural adjustment and macro economic intervention make the situation worse. Critics contend that IMF policy prescriptions provide uniform remedies that are not adequately tailored to each country's unique circumstances. These standard, austere loan conditions reduce economic growth and deepen and prolong financial crises, creating severe hardships for the poorest people in borrowing countries and strengthening local opposition to the IMF.

- For example, in the Asian crisis of 1997, many countries such as Indonesia, Malaysia and Thailand were required by IMF to pursue tight monetary policy (higher interest rates) and tight fiscal policy to reduce the budget deficit and strengthen exchange rates. However, these policies caused a minor slowdown to turn into a serious recession with mass unemployment.

- In 2001, Argentina was forced into a similar policy of fiscal restraint. This led to a decline in investment in public services which arguably damaged the economy.

4.2. Exchange Rate Reforms.

When the IMF intervened in Kenya in the 1990s, they made the Central bank remove controls over flows of capital. The consensus was that this decision made it easier for corrupt politicians to transfer money out of the economy (known as the Goldman scandal). Critics argue this is another example of how the IMF failed to understand the dynamics of the country that they were dealing with - insisting on blanket reforms.

The economist Joseph Stiglitz has criticised the more monetarist approach of the IMF in recent years. He argues it is failing to take the best policy to improve the welfare of developing countries saying the IMF "was not participating in a conspiracy, but it was reflecting the interests and ideology of the Western financial community."

4.3. Devaluations

The IMF is often criticized for allowing inflationary devaluations.

---

⁷ International Monetary Fund. In Encyclopedia Britannica Inc., 2011.. Also available on Internet: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/291108/International-Monetary-Fund-IMF/224475/Criticism-and-debate>>

4.4. Neo Liberal Criticisms

There is also criticism of neo liberal policies such as privatization. Arguably these free market policies were not always suitable for the situation of the country. For example, privatization can create lead to the creation of private monopolies who exploit consumers.

4.5. Free Market Criticisms of IMF

As well as being criticised for implementing 'free market reforms' Other criticise the IMF for being too interventionist. Believers in free markets argue that it is better to let capital markets operate without attempts at intervention. They argue attempts to influence exchange rates only make things worse - it is better to allow currencies to reach their market level.

➤ There is also a criticism that bailout countries with large debt creates moral hazard. Because of the possibility of getting bailed out it encourages people to borrow more.

4.6. Lack of Transparency and involvement

The IMF have been criticised for imposing policy with little or no consultation with affected countries.

Jeffrey Sachs, the head of the Harvard Institute for International Development said:

"In Korea the IMF insisted that all presidential candidates immediately "endorse" an agreement which they had no part in drafting or negotiating, and no time to understand. The situation is out of hand...It defies logic to believe the small group of 1,000 economists on 19th Street in Washington should dictate the economic conditions of life to 75 developing countries with around 1.4 billion people".⁸

4.7. Supporting Military dictatorships.

The IMF have been criticised for supporting military dictatorships in Brazil and Argentina, such as Castello Branco in 1960s received IMF funds denied to other countries.

5. CONCLUSION: REFORMING THE IMF

5.1. Level of Fund lending

It should to intend to increase the likely level of lending by the Fund during the crisis. This also involves two types of changes: changing the principles which prompt Fund lending, and increasing the sums available to be lent. Likewise proposals for reforming the principles underlying Fund lending tend to come in two forms. The well-conceived ones are directed at discriminating between countries that wish to borrow as a defensive mechanism because of

---

⁸ Mike Moffatt: *Recession? Depression? What's the Difference?* In Economist, available on internet: <http://economics.about.com/cs/businesscycles/a/depressions.htm>

events elsewhere, and those that are obliged to go to the Fund because of their own policy inadequacies. There should be, but is not, ample scope for countries to borrow of their own volition when their shortage of foreign exchange happens through no fault of their own. Reform should therefore concentrate on enabling countries that have to go to the Fund through no fault of their own to borrow large sums without all the complications and degradations of conditionality. The Fund has already created a Short-Term Liquidity Facility to provide quick-disbursing finance to countries with “strong policies” suffering a liquidity shortage because of contagion in the financial markets. This is useful, but it can at best help a limited number of countries.⁹

5.2. IMF institutional reform

Edwin Truman has neatly summarized the first of the changes as involving chairs and shares. “Chairs” refer to seats on the Executive Board, and “shares” to the percentage of total quotas that determines voting power in the Fund. At present both reflect the world of the 1940s, being dominated numerically by the Europeans, although only one country -- the US, obviously -- has veto power.

A real reform would give the European Union a single Director, with the same voting power as the US, neither of whom would be able to veto changes. This would permit a major increase in both chairs and shares for the Asian countries, which are almost all egregiously under-represented in view of the rapid growth of the region over the past half century. And it would still leave enough slack in the system to allow a reduction in the size of the Executive Board, the already-agreed increase in the size of basic votes (which benefits the small countries), and quota increases elsewhere in the exceptional cases that merit them by virtue of their past economic growth.

Changes in IMF governance need to go beyond the question of chairs and shares, key as this is. They need also to involve adoption of a formal mechanism for appointing the Managing Director when the situation becomes vacant, with the mechanism aiming to appoint the best person for the job in the world rather than giving it to the person nominated by the West European country that regards it as its turn to have the job. And there was great merit in many of the suggestions for reforming IMF governance -- like replacing the International Monetary and Finance Committee by a Council, and directing its Executive Board to focus on strategic rather than tactical issues -- advanced last year by the Fund’s Independent Evaluation Office.¹⁰

5.3. Structural reform

The basic problem with the IMF model was that the latest financial crisis had its origin in the private sector, not in the government overspending. Banks and private investors lent too much money under too little supervision to fast-growing developing countries, then pulled the money out in panic. Political criticism has mounted about the effectiveness of IMF intervention, which in

⁹ John Williamson: Reforming the IMF, 2009, In voxeu. Also available on internet: <http://www.voxeu.org/article/reforming-imf>

¹⁰ ibidem

many cases failed to stabilise their currencies or restore the country's economic well-being. Right-wing critics, especially in the US Congress, argue that the IMF has should not be bailing out mistakes made by the private sector, and should let the market take its course in setting exchange rates. And the IMF itself has begun reforming both the way it operates and the conditions it imposes. It has pledged to become more open in the way it operates, publishing the agreements it makes with countries about their economic performance (so-called Letters of Intent) and its own evaluations. It wants to encourage more openness among developing country governments, with common standards of regulation and disclosure, which might give private sector investors more warning of potential problems.

Many economist believe that the IMF should fundamentally rethink its role in forcing governments to open markets. They believe that countries should be allowed to introduce short-term capital controls in order to limit the flow of speculative investments - such as happened in Chile and Malaysia. And they believe that the high interest rates the IMF has imposed as a condition of aid damaged the crisis-torn Asian economies even further. Surprisingly, perhaps, chief economist Joseph Stiglitz of the World Bank, the IMF's sister institution, shares some of these views. Mr Stiglitz has criticised the macro-economic policies of the IMF for pushing up interest rates in the midst of the financial panic, for example in Thailand, saying that it produced the worst of both worlds, with "workers who are going to be put out of jobs" paying the price of austerity. He says more emphasis should have been placed on strengthening institutions, like banking regulation, both in Asia and Russia.¹¹

5.4. Change intervention principles

IMF should scale down its role and ambitions. Many economists argued that¹², IMF should be wary of big financial rescue packages and should intervene only if the crisis had serious implications for the world financial system. They also say the IMF should do more advance lending to countries that are taking the right steps to reduce financial vulnerability. The series of financial crises in the last two years stretched the IMF to its financial and political limits. A return to a limited agenda may be just what the organization itself would now prefer.¹³

---

¹¹ Business: The Economy Reforming the IMF. In BBC. Also available on internet <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/454301.stm>>

¹² For example Fed chairman Paul Volker and hedge fund manager George Soros

¹³ ibidem

ՈՒՉԱՐԴ ԴՅՈՒՐԵՉ

*Բրատիսլավայի տնտեսագիտական համալսարանի
մագիստրոս*

Ինչպե՞ս վերակառուցել Արժույթի միջազգային հիմնադրամը. - Արժույթի միջազգային հիմնադրամը կարևոր դերակատարություն ունի ամբողջ աշխարհում: Սույն հոդվածի հիմնական շեշտադրումը ԱՄՀ գործունեության թերությունների մատնանշումն է (աջակցություն ռազմական բռնակալությանը, թափանցիկության և ներգրավվածության պակաս, ազատ շուկայի, նորազատական սկզբունքների քննադատություն, արժեզրկում) և լուծումների առաջարկումը: Սահմանվել են հիմնական ուղղություններ, որոնք կնպաստեն ԱՄՀ բարեփոխումներին:

РИЧАРД ДЮРЕЧ

*Магистр Братиславского
государственного университета*

Как перестроить Международный валютный фонд (МВФ)? - Международный валютный фонд (МВФ) играет очень значительную роль во всем мире. Главной целью этой статьи является указание на недостатки в функционировании Международного валютного фонда (поддерживающего военную диктатуру, нехватку прозрачности и причастности, критических замечаний свободного рынка, неолиберальных критических замечаний) и предложить определенные способы их устранения. Определены главные области, в которых было бы уместно внести реформы МВФ.

